Observaţii critice cu privire la traducerea *Bibliei de la 1688*

Petre SEMEN

Despite of being known as the masterpiece of the Romanian Literature and as the first complete Romanian translation of the biblical text, the 1688 edition of the Holy Scripture is interpreted from a different perspective by the author of the present paper. The general enthusiasm towards this translation has been so great that a critical approach has been completely neglected. This Writing is a landmark for the cultural development of the Romanian language. By providing scientific arguments based on the Hebrew and Greek versions of the biblical text, the author of the present study argues that the Romanian translation has many flaws and, as a consequence, it cannot be used as an exegetic instrument. The translation mistakes are so severe that they sometimes change the messianic and theological meaning of some texts.

Toată intelectualitatea românească a conştientizat şi subliniat importanţa de necontestat a evenimentului reper de la Bucureşti din 1688, dar se impune, pe de altă parte, a sublinia şi neajunsurile hermeneutice ale acelei traduceri care, din cauza prea marelui entuziasm provocat de eveniment, cu justificate reverberaţii peste veacuri, au fost trecute cu vederea. Neajunsurile textului fie că n-au fost sesizate, fie că din cauza marilor beneficii ale acelei prime tipărituri au fost considerate poate ca nesemnificative. Este posibil, de asemenea, să nu se fi încercat niciodată realizarea unui studiu critic asupra acestei traduceri. De altfel, nu-i de mirare, fiindcă mulţi hermeneuţi şi teologi constată cu mîhnire că, în general, nu prea mai există interes pentru lecturarea Bibliei, că înşişi predicatorii creştini din lumea ortodoxă merg pe două direcţii în abordarea şi propagarea mesajului creştin: fie se limitează doar la expunerea pur şi simplu a unor texte selectate în special din operele Sfinţilor Părinţi, sub forma unui inventar, fără a se mai preta la vreun alt comentariu sau actualizare, fie îşi expun propriile opinii, evitînd recurgerea la textul sacru, transmis Bisericii prin Biblie.

Or, preotul, prin hirotonirea sa în şi pentru Biserică şi, implicit, încadrat în slujba lui Hristos, nu poate predica altceva decît cuvîntul lui Dumnezeu transmis Bisericii prin Biblie. Aşa cum aprecia şi G. Folorovsky, nu se poate păstra

BDD-A12 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:21 UTC)

identitatea mesajului şi nici eficientiza, dacă se apelează tot mai rar la cuvîntul Scripturii Sfinte (Florovsky, 2006: 31-32).

Pentru că a fost un an dedicat Bibliei, ne-am fi aşteptat ca acest fapt să fi fost marcat prin lecturarea mai insistentă a acesteia, în ideea ca măcar în această perioadă să-i fi convins pe cît mai mulţi să o citească cu regularitate. Din păcate, aşa cum subliniam şi cu alt prilej, lecturarea ori lucrarea pe textul şi cu ajutorul textului biblic a rămas preocuparea exclusivă a unor elite foarte restrînse de teologi, aşa cum remarca şi profesorul Ulrich Luz (1992: 7); cf. şi Alfred Kuen (2002: 5). Pe de altă parte, cei care o citesc şi utilizează ca pe un instrument de lucru este bine să dispună de o cît mai bună traducere, fiindcă, după cum bine se ştie, textul biblic constituie baza întregii învăţături creştine, indiferent de confesiune, iar afirmaţia lui Northop Frye, „*Creştinismul este religia ce a depins chiar de la început (şi mai depinde încă) de o traducere"* (Frye, 1999), este valabilă pretutindeni.

Omul modern nu prea mai poate percepe esenţa mesajului divin, nu numai fiindcă nu are acces la textele suport ale Scripturii, respectiv cel Masoretic şi cel al Septuagintei, dar adesea şi cel tradus este prezentat, nu de puţine ori, într-un idiom arhaic, iar mesajul biblic nu mai poate fi folosit cu spontaneitate. Mai mult, unii zic că pe alocuri limbajul, aparent prea învechit (n.n.) al Bibliei, ar trebui înlocuit cu ceva mai modern, completează Florovsky. Totuşi, după părerea aceluiaşi autor, nu mesajul în sine ar fi desuet şi imposibil de receptat, ci noi sîntem de vină, întrucît nu mai sîntem dispuşi spre „metanoia", înţeleasă nu doar ca o aducere aminte de păcate şi regretarea acestora, ci s-ar impune cu stringenţă schimbarea minţii, adică acceptarea unei alte atitudini mentale şi emoţionale, o reînnoire integrală a sinelui predispunîndu-l spre conlucrarea cu Dumnezeu (Florovsky, 2006: 33).

Valoarea literară a Bibliei de la 1688

De multe veacuri, scriitorii şi oamenii de cultură au mărturisit, în unanimitate, că tipărirea Bibliei lui Şerban Cantacuzino, la Bucureşti, în 1688, a constituit un moment de referinţă pentru istoria culturii noastre naţionale şi un fel de răscruce pentru limba literară românească. Mai ales cei care s-au ocupat de istoria limbii române literare, consideră Biblia de la Bucureşti *un moment fundamental în istoria limbii literare române, una pentru toţi*[1]. Biblia s-a impus şi prin grandoarea sa pentru epoca respectivă, deoarece, prin intermediul ei, s-a pus în ciruculaţie o limbă literară ce reprezenta sinteza eforturilor traducătorilor eclesiastici români de pînă atunci şi, prin ea, se deschidea calea pe care se va dezvolta limba română literară de mai tîrziu[2]. În prefaţa acesteia se spune: *cartea* (adică Biblia) *este oferită poporului ca o lumină în sfeşnic românilor de preste tot, rumânilor, moldovenilor şi ungrovlahilor*, iar G. Călinescu o defineşte ca „un document de consolidare a limbii literare" întrucît „*graiul coagulat al limbii literare române este acela*

[1] Vezi *Istoria Literaturii Române,* vol. I, editată de Academia R.S.R.,ediţia a II-a, Bucureşti, 1970, p. 423.

[2] *Idem*, p. 419.

BDD-A12 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:21 UTC)

muntenesc care este graiul nostru toscanic". Susnumitul îşi justifică afirmaţia pe ideea că Muntenia se află cam în centrul teritoriului de formare a limbii române, care se stabileşte acum în Oltenia, Banat, Ardeal, Muntenia, Moldova de Jos, Dobrogea, zona danubiană. El justifică această afirmaţie în felul următor: „Munteanul central şi subcarpatic nu are accent, iar dacă în mahalalele Bucureştiului şi în satele împrejmuitoare se vorbeşte o varietate destul de trivială, munteanul cult ajunge cu uşurinţă la un limbaj canonic, protocolar, iar Muntenia este apoi totalitară şi asimilistă. Foarte adesea ardelenii şi bucovinenii au privit cetatea lui Bucur ca pe o Sodomă, putredă de bizantinism, iar moldovenii au vorbit cu maliţie de ţigănia ei. Muntenii ascultă cu filosofie aceste învinuiri şi cultivă cordial nevinovatele defăimări, uneori asociindu-se la ele, realizînd acea uimitoare unitate a poporului român. Faţă de săracul dialect muntean, limba ţăranului ardelean şi mai cu seamă a moldoveanului sînt pe o treaptă superioară. Bine observat într-un moment de echilibru, graiul moldovenesc, prin moliciunea tonurilor sale, e de la sine artistic. Când vine vorba de a se exprima logic, de a observa fenomenele interioare moldoveanul e în primejdie de a rămîne artist, de a stendhaliza în limba lui Rabelais, decolorarea şi asprimea prin muntenism se impune atunci. Într-un cuvînt, sevele limbii vin mai ales din Moldova şi din Ardeal, dar Muntenia le trece prin sită şi le sublimează, scoţînd din ele un mijloc de expresie curent" (Călinescu 1982: 10). Nici că se putea o analiză mai pertinentă, iar cu ajutorul lui Călinescu îl înţelegem mult mai bine pe Marin Preda cu romanul său, *Moromeţii*, în care personajul principal, Moromete, grăieşte, nu de puţine ori, ca din cărţi.

Aşadar, Biblia lui Şerban Cantacuzino a constituit un moment de vîrf pentru limba literară, întrucît, din motivele arătate mai sus, a determinat impunerea graiului muntenesc şi a eliminat mulţi termeni slavoni, stabilind „ca printr-o poruncă domnească, cum se va vorbi şi cum se va scrie româneşte de atunci încoace". Prin acceptarea ei de către românii de pretutindeni şi utilizarea acesteia ca text de bază pentru toate ediţiile de pînă astăzi, ea a devenit „versiunea noastră autorizată asemănătoare versiunii autorizate a lui King James în Anglia (Plămădeală, 1981: 97).

Cine au fost traducătorii şi pe ce text au lucrat?

În prefaţă se zice că „traducerea s-a făcut cu multă nevoinţă şi cu mare cheltuială, despre o parte puind dascăli ştiuţi foarte den limba elinească, pe preaînţeleptul cel dentru dascăli ales şi arhiereu Ghermano-Nisis şi, după petrecerea lui, pre alţii care s-au întîmplat, şi despre altă parte, ai noştri oameni ai locului, nu numai pedepsiţi întru a noastră limbă, ci şi de limba elinească avînd ştiinţă ca să o tălmăcească, carii, luînd lumină şi dentr-alte izvoade vechi şi alăturîndu-le cu cel elinesc al celor 70 de dascăli, cu vrerea lui Dumnezeu s-a săvîrşit precum se vede. Şi măcar că la unele cuvinte să fie fost foarte cu anevoie tălmăcitorilor pentru strîmtarea limbii româneşti iară încă avînd pildă pre

BDD-A12 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:21 UTC)

tălmăcitorii latinilor şi sloveanilor, precum aceia aşa şi ai noştri le-au lăsat precum se citesc la cea elinească”[3].

Despre dificultatea traducerii vorbea la timpul său şi Filon din Alexandria, care spunea: *Orice limbă, dar mai ales cea greacă e doldora de cuvinte şi acelaşi gînd poate fi exprimat în multe feluri, schimbînd termeni sau folosind sinonime şi căutînd cuvîntul propriu fiecărui caz* (Baslez, 2007: 23).

Chiar dacă într-adevăr, apariția Bibliei de la Bucureşti probează un real grad de maturizare a limbii române, capabilă de acum să redea, ca şi alte limbi europene, bogatul conținut de idei şi gîndire a cărților Sfintelor Scripturi, oferind românilor din cele trei Provincii, ca şi celor din afara granițelor țării, un text cu o limbă literară unitară (cf. *Prefața* la ediția aniversară de la 1988), din păcate, aproape nimeni nu s-a dedicat pînă acum asupra textului în sine, cu excepția Universității din Iaşi, care, în colaborare cu „Universitatea Albert-Ludwigs” din Freiburg, a realizat o ediție monumentală[4] într-adevăr, la care au contribuit arhicunoscuții cercetători şi oameni de carte ai respectivei instituții, numai că preocuparea dînşilor a fost aproape exclusiv filologică, făcînd observații critice pertinente asupra ediției „Princeps” şi asupra celor două manuscrise 45 şi 4389, urmărind în exclusivitate elucidarea posibilelor interpretări a slovelor chirilice, fără a avea ca obiectiv fondul textului în sine, să vadă dacă nu se abate de la logica contextului şi nici în ce măsură poate afecta pe cel dogmatic. Spațiul nu ne permite decît a ne limita la unele texte prin care se va dovedi, pe alocuri nu lipsa de acribie ştiințifică a tîlcuitorilor de care aminteşte prefața, ci faptul că nu este o traducere efectivă de pe suportul Septuagintei sau a celor 70 de dascăli. Cercetarea temeinică a textului probează fără nici un dubiu că au lucrat de pe un suport slavon ori după o traducere latină, după cum de fapt şi mărturisesc în prefață că au avut exemplu, sau chiar după un alt text românesc, care la rîndul său a fost destul de defectuos. Pe de altă parte, se impune sublinierea lui André La Cocque că *de fapt nu există vreo traducere inocentă, în sensul că mai mult sau mai puțin, traducerea aparține istoriei receptării textului, istorie care, din capul locului, este o istorie a interpretării, şi că, de fapt, a traduce înseamnă şi a interpreta* (La Cocque, Ricoeur, 2002: 288). Problema este ca atît traducerea cît şi interpretarea să fie cît mai clare, pentru a nu deforma mesajul divin al Bibliei.

În cele ce urmează, ne vom opri doar asupra cîtorva texte pe care, comparîndu-le cu textele suport, respectiv Septuaginta şi Textul Masoretic, vom vedea cît de străin poate fi pe alocuri textul acelei Biblii față de textul emițător şi cît de dependente sînt celelalte pretinse traduceri, respectiv cea supradenumită a lui Gala Galaction şi Vasile Radu, pe alocuri şi cea de la 1914, şi cît de tributare sînt toate la un loc celei de la 1688. Prin urmare, dacă mulți istorici şi nu numai, afirmă cu

[3] Vezi prefața la *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi Noului testament,* tipărită întîia oară la 1688 în timpul lui Şerban Vodă Cantacuzino-Domnul Țării Româneşti, p. XXIII.

[4] A se vedea „*Monumenta Linguae Dacoromanorum,* Biblia 1688, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iaşi, cu marea osteneală a renumiților profesori Vasile Arvinte şi Ioan Caproşu; 1988, 1991, 1993, 1994, 1997).

BDD-A12 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:21 UTC)

convingere că Biblia lui Şerban, realizată, conform declaraţiilor domnitorului din preafaţă, „după izvodul elinesc al celor 70", limitîndu-ne doar la cîteva texte, vom dovedi, făcînd trimitere directă la cele două texte suport mai sus enunţate, că traducerea este, de fapt, fie o compilaţie, nu întotdeauna fericit de reuşită a mai multor traduceri (posibil slavone, sîrbeşti, maghiare ori din alte limbi) în stilul I.P.S. Anania, fie chiar o reală traducere, dar în multe locuri nereuşită din perspectiva hermeneutică şi nu numai.

Primul argument că avem de-a face doar cu simple compilaţii sau mai exact diortosiri ale textului**,** deşi termenul fiind arhaic este mai greu de înţeles pentru mulţi cititori[5], ar fi acela că, raportat la volumul imens de muncă pe care îl impune un astfel de demers, imposibil de realizat chiar şi de către genii, şi, fără a dispune de dotarea tehnicii actuale, dovedeşte clar că nu sunt efectiv traduceri. Se impune a atrage atenţia asupra primejdiei de a denatura *volens nolens* sensul teologic al unor texte biblice, dacă te mulţumeşti a realiza o traducere prin intermediar ori a te mulţumi cu aşazisa diortosire a textului fără a recurge la textele suport. Procedînd astfel, te poţi face vinovat de deformarea textului în sine, ca să nu mai vorbim de menţinerea unor termeni cu totul arhaici şi deveniţi de neînţeles pentru cititorul modern. Spre exemplu, în toate ediţiile Bibliei, exceptînd cea prelucrată de Anania, care pe alocuri a sesizat anumite neajunsuri, apar termeni fără prea mare relevanţă pentru cititorul de astăzi, cum ar fi *zăbranic* şi *cîrmîz.* Dacă am face un sondaj printre cititorii consecvenţi ai Bibliei, avem convingerea că nici măcar unul la zece mii nu ar mai cunoaşte sensul acestor doi termeni la care totuşi nici o ediţie modernă nu a renunţat. Isaia zice în ambele texte suport: *De vor fi păcatele voastre roşii (stacojii), ca zăpada le voi albi, şi de vor fi ca purpura, ca pe lînă le voi albi* (cap. 1, 18). Pentru a fi mai convingător, Isaia foloseşte aşanumitul paralelism al ideilor foarte frecvent în poezia ebraică. Aici, traducerile noastre, nici măcar n-au pornit de la Biblia de la Bucureşti, 1688, cînd au zis *cîrmîz* şi *zăbranic*, deoarece cel puţin aici textul este mult mai clar decît altele cînd zice: *...de vor fi păcatele voastre ca cel negru, ca zăpada le voiu albi; şi de vor fi ca roşiul, ca lîna le voiu albi.* Arhaismul nu ştim de unde vine şi nici de ce nu s-a încercat să se schimbe ceva. Desigur, cînd ne raportăm la vocabularul ori stilul Bibliei de la Bucureşti, se impune a fi îngăduitori, ţinînd seama de evoluţia limbii române la acea etapă; altfel se pune totuşi problema cînd avem de-a face cu paragrafe întregi ori fraze care afectează grav sensul teologic al textului sacru. Aşadar, oricît de lăudabil ar fi din punct de vedere literar un text biblic, dacă se îndepărtează de scopul voit de aghiograf, nu ne mai poate satisface. Ca să nu mai vorbim de alterarea gravă a unor pasaje mesianice, cum este cazul chiar în cartea Genezei, cu textul denumit şi „Protoevanghelie", care, eronat redat de acei traducători, zice: *Şi vrajbă voi pune întru mijlocul tău şi întru mijlocul muierii şi întru mijlocul seminţiei tale şi întru mijlocul seminţiei ei. El va păzi ţie capul şi tu vei păzi lui călcîiele* (cap. 3, 15). Oricît de puţin iniţiat ai fi în Sfintele Scripturi, îţi dai seama că textul nu mai are

[5] O numim mai curînd prelucrare a diferitelor traduceri mai accesibile decît textul grecesc, ori selectare a celui aparent mai bun din perspectiva autorului sau a autorilor.

BDD-A12 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:21 UTC)

înţelesul voit de aghiograful care a subliniat că odată cu păcatul s-a iniţiat vrajba dintre diavol şi femeie, dintre seminţia sau descendenţa ei şi stirpea diavolului, care a reuşit ca, prin vicleşug, să aducă dezbinarea între Dumnezeu şi om. Deci, cînd textul zice: *Duşmănie voi pune între tine şi între femeie, între sămînţa ta şi sămînţa ei, aceea (adică „zera"substantiv feminin=sămînţă) îţi va zdrobi capul, iar tu îi vei înţepa călcîiul,* nu are în vedere nici un mijloc al femeii ori al şarpelui, ci grija lui Dumnezeu, ca, pe de o parte, să se perpetueze, din raţiuni providenţiale, inamiciţia dintre cei doi copărtaşi la păcat, iar pe de alta, să promită stirpei umane că nu va rămîne în veci sub puterea diavolului. Ca să nu mai vorbim de partea a doua a versetului, care nu mai poate avea nici un sens mesianic, cînd zice: *el va păzi ţie capul şi tu vei păzi lui călcîiele* şi îşi pierde total şi logica legăturii cu prima parte a versetului. Nici la capitolul 14, 13 textul n-a fost redat clar cînd zice: *Si mergînd unul dintre cei scăpaţi, spuse lui Avraam celui trecut,* în loc de *Avraam evreul*, adică *cel de dincolo, veneticul* sau *cel de peste (rîu).* Cînd nejustificat zice *cel trecut,* cititorul rămîne cu totul nedumerit, întrebîndu-se, totuşi, unde şi de ce să fi trecut Avraam? Nici capitolul 17, 11 nu prea ştie ce vrea să spună prin sintagma *Şi vă veţi obrăzui trupul acoperirii marginei voastre* în loc de *Veţi fi tăiaţi în carnea prepuţului vostru* (ακροβυστια υμων), cum zice textul Masoretic şi cel al Septuagintei.

Sînt arhicunoscute valenţele mesianice ale capitolului 49, 10, care este atît de alambicat redat, încît cititorul nu poate înţelege mare lucru din textul care zice: *Nu va lipsi stăpînitori den Iuda şi povăţuitori den coapsa lui, pînă vor veni ceale ce-I zac Lui, şi El-nădejdea limbilor*, în loc de: *Nu va lipsi sceptru din Iuda, nici toiag de cîrmuitor din coapsele lui, pînă ce va veni* (Şilo în ebraică) *şi Cel căruia îi aparţine,* (în greacă se subînţelege sceptrul şi dreptul de a domni), *Cel pe care neamurile îl aşteaptă.* Comparînd frazele de mai sus, se poate uşor observa cît de încurcat s-a redat textul, iar realizatorii susnumitei traduceri, nu numai că se pretează la un grav dezacord, dar se îndepărtează revoltător de mult de sensul textelor suport, încît în forma redată nu mai poate fi vorba de nici o valenţă mesianică.

Un alt text forte, care probează indubitabil că nu s-a folosit textul Septuagintei, îl constituie capitolul 3 al cărţii Exodului, versetele 4 şi 13, care, în Biblia de la 1688, zice: *Şi deacă văzu Domnul că să apropie să vază, îl chemă pre dînsul Domnul den rug, zicînd:"Moisi, Moisi!". Şi el zise:"Ce iaste Doamne?"* Uimitor este că nici în Biblia de la 1936, ca de altfel în nici o altă ediţie din cele destul de numeroase realizate pînă în prezent, cu excepţia celei de la 1914, nu apare nici o diferenţă. Ori textul ebraic este foarte clar cînd zice *Vaiare Yahweh (Adonai) ki sar lirot vaikra elav Elohim mitok hassene(h) vaiomer:"Moşe, Moşe!". Vaiomer:"Hinneni"!=Şi a văzut Domnul că s-a apropiat ca să privească, a strigat Domnul la el din rug şi a zis:"Moise, Moise!"Iar el a răspuns:"Iată-mă!".* În textul Septuagintei, acelaşi verset apare astfel

ως δε ειδεν Κυριος οτι προσαγει ιδειν, εκαλεσεν αζτον Κυριος εκ του βα του λεγοων Μωυση, Μουση. Μωυση ο δε ειπεν Τι εστιν = *Şi a văzut Domnul*

BDD-A12 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:21 UTC)

că se apropie să privească, l-a strigat Domnul pe el din rug zicîndu-i: „Moise, Moise"! Şi i-a răspuns:"Cine este"? Traducerea de la 1688 redă total eronat cînd adaugă „Doamne", ca de altfel şi cînd zic „ce easte", fiindcă lasă să înţeleagă că susnumitul profet mai avusese parte de o revelaţie, în care Dumnezeu i se descoperise, îl cunoştea bine şi îi răspunde cam aşa în doi peri: *Da, Doamne, ce mai este? sau ce mai vrei?* Cum spuneam, toate ediţiile, inclusiv cea atribuită lui Gala Galaction, au copiat pur şi simplu aceeaşi eroare, iar restul ediţiilor pînă azi s-au mulţumit a reproduce pe cea de la 1688 fără să se realizeze eroarea de fond şi de logică. Astfel după cuvîntul *hinneni = iată-mă!* cei care susţin, începînd cu cei de la 1688, că au tradus măcar după unul din cele două texte suport, respectiv al Septuagintei, au adăugat în mod cu totul nejustificat cuvîntul *Doamne.* Să nu ne închipuim că au făcut-o dintr-un exces de pietate, ci doar pentru că aşa zicea textul slavon sau un altul pe care l-au avut la îndemînă. Dacă s-ar fi folosit, aşa cum se pretinde, Septuaginta, nu se justifică în nici un fel adausul „Doamne". Adăugarea lui „Doamne" impietează asupra logicii întrebării pe care Moise o pune mai departe. Este vorba de versetul 13, Celui care i s-a revelat în acel rug cînd zice: *Dumnezeul părinţilor m-a trimis la voi.....dar de vor zice cum îl cheamă, ce să le spun?*. De subliniat că şi cele două manuscrise înserate în *Monumenta Linguae Dacoromanorum* (Editura Universităţii „Al. I. Cuza", Iaşi, 1991), adică 45 şi 4389, nu sunt deloc departe de ideea Textului din Biblia de la Bucureşti. Dacă primul zice: *Ce iaste Doamne*, al doilea încearcă un fel de compilaţie între textul Alexandrin şi cel Masoretic, zicînd: *Aici* sunt (traducerea ebraicului „*hinneni* = iată-mă) şi „Κυριος" adăugat nu se ştie din ce text[6]. După cum se poate observa, toate cele trei variante sînt eronate. Singura ediţie în care nu apare cuvîntul „Doamne" este cea de la 1914, deşi sunt alte multe dovezi că este şi ea tributară celei de la Bucureşti şi, evident, trebuie subliniat aici meritul variantei intitulat *Septuginta,* editat la Iaşi[7].

Considerăm că eroarea s-ar justifica, fie prin trecerea prematură la cele veşnice a lui Ghermano de Nissa, care nu a mai apucat să vadă textul, fie că el însuşi, deşi ştia greceşte, nu-i folosea prea mult acest lucru, fiindcă este posibil să nu fi ştiut atît de bine şi româneşte pentru a realiza o astfel de lucrare. De altfel domnitorul însuşi afirmă că după trecerea aceluia la Domnul, n-a mai făcut o selecţie riguroasă a tălmăcitorilor, nici n-o fi avut de unde, ci *a luat pre alţii cari s-au întîmplat* . În forma eronat redată a versetului 4 nu se justifică întrebarea din versetul 13, iar prin aceasta traducătorul nu face altceva decît să stîrnească în cititor nîncrederea în textul sacru. Dacă profetul îl cunoştea pe Dumnezeu, căruia i se adresează cu apelativul de „Doamne", ce logică mai are cererea de a i se revela ? Eronat este şi textul din cartea Exodului 32, 8 ce relatează apostasia israeliţilor prin confecţionarea şi adorarea viţelului de aur în pustie zicînd: *Aceştia sunt dumnezeii*

[6] Vezi *Monumenta Linguae Dacoromanorum,* Biblia 1688, Pars II EXODUS, Iaşi, 1991, p. 87.

[7] Vezi *Septuagina,* vol. *Geneza-Exodul-Leviticul, Numerii, Deuteronomul*, volum coordonat de Cristian Bădiliţă, Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu, Dan Sluşanschi, în colaborare cu Ioan-Florin Florescu, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iaşi, 2004, p. 200.

BDD-A12 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:21 UTC)

tăi, Israil care te-au scos den pămîntul Eghipetului. Tributare acestui text, majoritatea ediţiilor n-au făcut decît să actualizeze limbajul, dar să menţină eroarea. Textul Masoretic are aici *vaiomeru elle'h Elohei'ka Israel*, ce se traduce *Şi au zis aceştia sînt Dumnezeii tăi Israele,* iar cel al Septuagintei are la fel: "ουτοὶ οἱ θεοὶ σου". Este vădită aici influenţa Vulgatei lui Ieronim, care a folosit singularul, adică *dumnezeul tău*. Desigur, la prima vedere, şi mai ales pentru un neavizat, ar părea că nu este nici un inconvenient, însă aghiograful a avut altceva în vedere cînd a utilizat pluralul şi anume: apostazierea poporului de la credinţa monoteistă şi întoarcerea la închinarea politesită de tip egiptean reprezentată prin cultul viţelului (zeul Aphis).

Un alt text care se îndepărtează foarte mult de sensul voit de aghiograf şi, care aşa cum a fost redat de Biblia lui Şerban, nu are nici-o legătură cu contextul; este cel din cartea Numerii 23, 19, unde zice: *Nu iaste ca omul Dumnezeu, să să clătească, nice ca fiul omului, să să înfricoşeze.* De ce să se clatine şi mai ales de cine oare s-ar fi putut înfricoşa Dumnezeu? Şi ce legătură are afirmaţia cu contextul? Textul zice cu totul altceva: *Dumnezeu nu este ca omul ca să mintă şi nici ca fiul omului ca să-i pară rău.* Ideea ar fi că Dumnezeu nu este ca omul ca să-şi retracteze vreodată cele ce a rostit, adică ceea ce a binecuvîntat, binecuvîntat va fi şi ceea ce a blestemat, blestemat va fi. În acest context, putem înţelege mai uşor şi cap. 9, 25 din cartea Facerea, cînd se spune că, deşi a păcătuit grav Ham, tatăl lui Canaan, faţă de Noe, acesta din urmă, cînd s-a trezit din ameţeala vinului, nu l-a blestemat pe fiu, ci pe nepot. Evident că nu ar fi putut s-o facă, fiindcă pe acela îl binecuvîntase Dumnezeu, împreună cu fraţii săi şi cu Noe, şi nu mai putea omul să blesteme ceea ce Dumnezeu binecuvîntase. El nu poate fi deci ca omul care oscilează mereu între adevăr şi minciună, în funcţie de circumstanţe. În orice caz, se vede limpede că avem aici de-a face cu o interpretare hermeneutică, traducătorul voind cu orice preţ ca nici măcar să nu se sugereze că minciuna ar putea fi atribuită lui Dumnezeu. Aici, traducerea de la Iaşi zice: *Dumnezeu nu este ca omul să fie minţit şi nici ca fiul omului să fie ameninţat*[8]; nici aceasta nu exprimă chiar sensul textului, fiindcă verbul grecesc *διαρταω*, deşi are într-adevăr sensul de a înşela, a amăgi, totuşi, din context, rezultă că se referă la capacitatea lui Dumnezeu de a nu putea înşela ori amăgi pe cineva şi în nici un caz că El Însuşi ar putea fi amăgit (Bailly, 1919: 488). Ca şi în sute alte cazuri, dar de acest aspect ne vom ocupa în alt studiu, textul lui Anania este şi mai îndepărtat de context cînd zice: *Dumnezeu nu-i ca omul să se clatine, nici ca fiul omului să se îngrozească.* Este evident că nu s-a raportat la textul grecesc, ci a redat în prelucrare textul Bibliei de la 1688, după cum am văzut deja mai sus. Din ce raţiuni să se îngrozească Dumnezeu şi de cine şi, mai ales, de ce să se clatine? Biblia de la Buzău zice şi ea cam la fel: *Dumnezeu nu este ca omul să se mute şi nici ca fiul omului să se îngrozească*[9]. Prin această

[8] *Op. cit*., p. 492.

[9] Vezi *Biblia sau Testamentul Vechi şi Nou*, tîlcuit în zilele preluminatului şi preaînvăţatului nostru domn Barbu Dimitrie Ştirbei, prin binecuvîntarea, rîvna şi toată cheltuiala iubitorului de

BDD-A12 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:21 UTC)

redare, Biblia de la 1688, din care s-au inspirat majoritatea aşa numiţilor tălmăcitori, schimbă total sensul contextului. Dacă textul ebraic sugerează că Yahweh (Domnul) nu este ca o fiinţă umană caracterizată prin nestatornicie şi adesea imprevizibilă, care îşi schimbă nejustifucat de uşor opiniile şi uită promisiunile, Dumnezeu a vrut să-i arate şi păgînului Balaam că El este divinitatea adevărată, care orice promite şi face. Aluzia este fără echivoc la atotputernicia şi adevărul celor anunţate de El cu privire la poporul Său preferat pe care-l binecuvîntase cu prilejul încheierii legămîntului sinaitic. Cu alte cuvinte, El nu retractează niciodată nimic din cele promise şi nici nu regretă cele săvîrşite (Semen, 2006: 19).

Un alt text asupra căruia vom insista puţin este din cartea Deuteronom (a doua Lege după Biblia de la 1688), cap. 13, 10, care zice: *Şi-l vor ucide pe el cu pietri şi va muri căci au cercat să te osebească pe tine de la Domnul Dumnezeul tău.* Exact la fel redă şi Biblia lui Filotei de la Buzău, din 1855. Ebraicul *Chi harog taharghenu=Şi ucigînd îl vei ucide,* prin repetiţia aceluiaşi cuvînt, dacă este un adjectiv exprimă superlativul, iar dacă este un verb redă ideea de hotărîre neschimbată. Aici fiecare traducător a încercat în felul său să redea ideea exprimată de evreu, care era foarte clară; *să-l loveşti cu pietre pînă la moarte!* Traducerea în engleză este limpede: *Stone them to death*[10] şi Tanachul este la fel de clar cînd zice: *Rather, you shall surely kill him=îl vei ucide negreşit*[11]. Realizatorii textului Septuagintei au procedat aici pur şi simplu la o calchiere, pentru a nu se abate de la cel ebraic, zicînd: *αναγγελλον αναγγελεισ περὶ αυτου = vestind să vesteşti despre el, adică să-l deconspiri, ca să-l ucizi*.

Dacă în cazul de faţă textul ebraic zice: *Ucigînd să-l ucizi...,loveşte-l cu pietre pînă la moarte,* cel al Septuagintei are sublinierea foarte importantă din punct de vedere juridic: mai întîi trebuie să-l dai de gol *αναγγελειν...περι αυτου.* Traducătorii în limba franceză ai textului fac unele comentarii la note, care constatăm că se regăsesc şi în ediţia Septuagintei apărută la Iaşi, editura Polirom, Iaşi, 2004, p. 569, subliniind că ebraismul *harag haregu*, folosit cu scopul de a exprima o emfază sau accentuarea unei idei ori insistenţa săvîrşirii unei lucrări, ar fi de fapt o lecturare uşor diferenţiată a rădăcinii verbale *n-g-d=a vesti, a anunţa ceva important în public,* în locul verbului *h-r-g= a ucide,* în cazul de faţă, *a lapida* . Nu considerăm că ar fi vorba de o confuzie, dacă luăm în calcul utilizarea unor verbe cu consoane diferite, ca şi în alte sute de cazuri de altfel. Procedînd la definitivarea textului, învăţaţii iudei au luat în calcul, în primul rînd, consoanele şi apoi au procedat la stabilirea definitivă a vocalelor care lipseau

---

Dumnezeu episcop Buzăul D. D. Filoteiu, Kavale al ordinului Sfântul Vladimir, klasul al treilea. În tipografia Sfintei Episcopii Buzău, 1855.

[10] Vezi *The Holy Bible containing Old end New Testaments with the Apocryphal-Deuterocanonical Books,* New Revised Standard Version, Thomas Nelson Publisher, Nashville, 1990.

[11] Vezi *The Stone Edition"TANACH"*, ArtScroll Series, a project of *Mesorah Hertage Foundation,* edited by Rabbi Nosson Sherman, august, 1998. În acelaşi mod au redat şi comentatorii Bibliei: Jamieson, Fauset, Brown în" Commentary on the Whole Bible", Zondervan Publishing House, Academic and Professional Boohs, Grand Rapids, Michigan, 1991.

BDD-A12 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:21 UTC)

cu totul şi fără de care textul ar fi putut fi uşor corupt[12]. Biblia de la Buzău zice: *Şi-l vor ucide cu pietre şi va muri*[13].

Un alt paragraf eronat redat de Biblia de la Bucureşti ce nu consună cu nici unul dintre cele două texte suport este cel de la Iosua 10, 4, care relatează despre regele Adoni-Ţedek al Ierusalimului care a trimis mesaj către Hoham, regele Hebronului, şi la Piram, regele Iarmutului şi la Iafia, regele Lachişului, şi la Debir, regele Eglonului, zicînd: *Veniţi de vă suiţi către mine şi ajutaţi mie şi să batem pe Gavaon pentru că ce s-au închinat către Iisus şi către fiii lui Israel.* Textul Masoretic zice: *Alu elai veizruni venachem et Ghibeon chi hişlima(h) et Iehoşua veet bne'i Israel=urcaţi la mine şi ajutaţi-mă să împresurăm Ghibeonul pentru că a încheiat pace cu Ioşua şi fiii lui Isrel.* În cazul de faţă, textul Septugintei începe astfel: *Δευτε αναβητε προσ με.* Cum primul cuvînt se foloseşte întotdeauna cu un verb la plural, nu este în mod obligatoriu să se traducă (haideţi), încît zice la fel: *Urcaţi la mine.* Aşadar, în cazul de faţă, cu excepţia cuvîntului *haideţi*, care putea lipsi, deşi nu-i rău nici că s-a pus, cum a făcut-o de altfel şi Biblia de la Iaşi, este bună. De altfel, cu excepţia Bibliei de la Buzău, aproape toate ediţiile n-au surprins sensul exact şi au zis: *Veniţi la mine...*! Se observă, fără echivoc, dependenţa de la Biblia lui Şerban cînd adaugă cuvîntul *veniţi.* Că exprimă o realitate politică, istorică şi geografică a timpului o atestă chiar verbul *alu* de la radicalul *allah=a urca.* Aghiograful, ca unul care a trăit aproape de evenimente, ştia exact poziţia geografică şi situaţia politică din zonă a vremii. Cetatea Ierusalimului se află la o altitudine superioară faţă de celelalte cetăţi menţionate, încît cei invitaţi nu puteau decît să urce spre Ierusalim. O a doua raţiune a utilizării verbului *alla(h)=a urca* este de a ne arăta care era situaţia politică în zonă şi anume că regele amorit Adoni-Ţedek deţinea clar supremaţia militară în zonă, dată fiind poziţia strategică de excepţie a cetăţii pe care o conducea, încît ceva mai tîrziu, regele David, care şi-a pus în gînd să o cucerească, a fost ironizat de apărătorii ei: *că orbii şi şchiopii o vor apăra* (II Şamuel 5,6), adică o vor putea apăra chiar şi cei consideraţi a fi cei mai slabi şi nepotriviţi de luptă. În concluzie, cînd se procedează la traducerea unui text, cel care se implică într-un astfel de demers se impune să aibă solide cunoştinţe istorice, arheologice şi filologice pentru a nu deforma sensul mesajului.

Alt pasaj care atestă îndepărtarea de textele suport îl constituie cel din cartea II Regi sau IV Regi 9, 11, după traducerea Septuagintei, ce relatează ungerea lui Iehu ca rege peste regatul lui Israel de către unul dintre ucenicii profetului Elisei. Textul ne spune că marele profet a trimis pe unul dintre fiii profeţilor în Ramot-Ghilead ca să-l ungă rege pe Iehu, fiul lui Iosafat, cu scopul vădit de a pedepsi casa regelui Ahab din cauza fărădelegilor sale. Ei bine, după ce l-a identificat, l-a uns rege, conform dorinţei profetului, iar la finalizarea misiunii, după ce tînărul profet a

[12] Pentru o prezentare detaliată, vezi Petre Semen, *op. cit*., p. 19-20.

[13] Vezi *Biblia sau Testamentul Vechi şi Nou,* tîlcuit în zilele prealuminatului şi preaînvăţatului nostru domn Barbu Dimitrie Ştirbei, prin binecuvîntarea, rîvna şi toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu, episcop al sfintei episcopii Buzăul, D.D. Filotei, Kavaler al ordinului Sfîntul Vladimir, klasul al treilea, în tipografia sfintei episcopii Buzău, anul 1855.

BDD-A12 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:21 UTC)

plecat de acolo, însoțitorii lui Iehu l-au întrebat: *de ce a venit nebunul acela la tine*? (hammeguşa hazze ´h); unii au zis *lunaticul*, majoritatea ediţiilor zic *străinul acela*, iar traducătorii de la Iaşi, *apucatul acela*. Tanachul zice de asemenea *lunatecul,* dar există o justificare pentru acest epitet dat unor bolnavi psihic ori posedați demonic. Se întîmpla că, în fazele de lună plină, acei bolnavi să aibă crize mari; de aceea, Sf. Ioan Gură de Aur zice că ar fi vorba de o strategie a demonilor ca să submineze bunătatea lui Dumnezeu, iar oamenii, văzîndu-şi semenii suferind crunt cînd este luna plină să nu mai realizeze că este vorba de o posedare demonică, ci că luna-creația lui Dumnezeu ar fi de vină.

Se observă, de altfel, din partea majorității traducătorilor, încercarea de a îmblînzi textul. Totuşi, din perspectiva teologiei cărţii, este o mare gafă, întrucît se face un mare serviciu contestatarilor misiunii profetice la poporul ales, care susțin că aceia n-au fost chemați explicit şi direct de Cineva, în mod cu totul excepțional, ci şi-au asumat cu de la sine putere acea calitate precum profeții fără vocație. Cînd textele suport îl numesc pe profet *nebun*, atestă în mod direct greutățile pe care le întîmpinau profeții de vocație, care nu-şi asumau din proprie inițiativă calitatea de profet, ci pur şi simplu răspundeau unei chemări, dar numai după multe ezitări. Profeții erau deci nu numai marginalizați, disprețuiți şi considerați nebuni, dar erau de cele mai multe ori maltratați şi în primejdie de moarte, după spusele lui Ieremia: *de cînd vorbesc scoțînd strigăte împotriva silniciei...cuvîntul Domnului s-a prefăcut în ocară pentru mine şi în batjocură zilnică. De aceea mi-am şi zis „Nu voi mai pomeni de El şi nu voi mai grăi în numele Lui" fiindcă în toate zilele sunt batjocorit şi fiecare îşi bate joc de mine* (cap. 20, 6-9).

În concluzie, Biblia de la Bucureşti, supradenumită şi *Biblia lui Şerban Cantacuzino (1688)*, adună precum un rîu toate izvoarele secundare, fiindcă se constituie într-un punct final al eforturilor de pînă atunci, iar tipărirea ei este o culme a unei epoci extrem de bogate în cultura națională şi reprezintă certificatul de maturitate al limbii române. Pe de altă parte, aşa cum s-a probat în puținele texte analizate, a devenit un real etalon pentru traducerile de mai tîrziu[14]. Aşa cum sublinia şi Antonie Plămădeală, este o elocventă, strălucită şi netrecătoare sinteză ce uneşte într-un întreg, dar care poartă în acelaşi timp şi pecetea îmbunătățirii, tezaurul de grai, de simțire şi de cugetare al întregului neam românesc. În pofida denaturării, de altfel inerente, a unor texte, cum am văzut în cele doar cîteva la care ne-am raportat, ea a servit ca un veritabil instrument de lucru pentru cei care s-au angajat în continuare la redarea cuvîntului sacru în graiul poporului şi un punct de referință pentru continuarea cu succes a utilizării limbii române după graiul muntenesc, devenit un fel de catalizator pentru toate provinciile româneşti. Din păcate, ca şi Biblia diortosită de Anania, nu se poate constitui într-un serios instrument de lucru pentru exegeți şi nici pentru abordarea ştiințifică a textului ca atare.

[14] Biblia, în *Dicționarul General al Literaturii Române, A-.B,* Eugen Simion (coordonator), Bucureşti, 2004, p. 514-515.

BDD-A12 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:21 UTC)

Bibliografie

Andriescu, Alexandru, Arvinte, Vasile, Caproşu, Ioan, 1991, *Monumenta Linguae Dacoromanorum, Biblia 1688*, Pars II, EXODUS, Editura Universităţii „Al. Ioan Cuza", Iaşi

Bailly, M.A., 1919, *Dictionnaire Grec-Français*, Librairie Hachete, Paris

Baslez, Marie-Francoise, 2007, *Biblie şi Istorie, Iudaism, Elenism, Creştinism,* traducere de Ioana Lutic, Editura Artemis, Bucureşti

Bădiliță, Cristian, Bălțăceanu, Francisca, Broşteanu, Monica, Sluşanschi, Dan, Florescu, Ioan-Florin, 2004, *Septuagina,* vol. I, *Geneza-Exodul-Leviticul, Numerii, Deuteronomul*, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iaşi

Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi Noului Testament, 1688, Bucureşti

Biblia sau Testamentul Vechi şi Nou, 1855, Buzău

Călinescu, George, 1982, *Istoria Literaturii Române de la origini pînă în prezent,* ediția a II-a revăzută şi adăugită, Editura Minerva, Bucureşti

Bailly, M. A., *Dictionnaire Grec-Français*, Librairie Hachete, Paris, 1919

Florovsky, G**.,** 2006, *Biblie, Biserică, Tradiție-o viziune ortodoxă,* Editura Reîntregirea, Alba-Iulia

Frye, Northop, 1999, *Marele cod-Biblia şi Literatura,* Editura Atlas, Bucureşti

Kuen, Alfred, 2002, *Cum să interpretăm Biblia,* traducere de Constantin Moisa, Editura Stephanus , Bucureşti

La Cocque, André şi Ricoeur, Paul**,** 2002, *Cum să înțelegem Biblia,* traducere de Maria Carpov, Editura Polirom, Iaşi

Luz, Ulrich, *La Bible une pomme de discorde,* edition "Labor et Fides", Geneve, 1992

Plămădeală, Antonie**,** 1981, *Dascăli de cuget şi simțire românească,* Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti

Semen, Petre, 2006, *Traducerea Bibliei între responsabilitate şi misiune,* în „Studii Teologice", Seria a III-a, anul II, Nr. 2, aprilie-iunie, 2006, Bucureşti

Simion, Eugen (coord.), 2004, *Dicționarul General al Literaturii Române*, A-B, Bucureşti

The Holy Bible containing Old and New Testaments with the Apocryphal-Deuterocanonical Books, 1990, New Revised Standard Version, Thomas Nelson Publisher, Nashville

The Stone Edition"TANACH", 1998, ArtScroll Series, a project of *Mesorah Hertage Foundation,* edited by Rabbi Nosson Sherman, Brooklyn, New York

BDD-A12 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:21 UTC)